

Editions of Arabic Manuscripts). Bu ciltler tıp, eczacılık, veteriner hekimliği, astronomi, matematik, ekonomi, astroloji, Arap edebiyatı, felsefe, bilim tarihi, coğrafya, tarım, nişancılık, avcılık, müzik ve Kur'an ilimlerine dair yazma eserlerden meydana gelmektedir. Yine önemli projelerden biri çerçevesinde 1990'dan beri Arap dil bilimi ve İslâm bilimleri alanında mevcut Almanca literatürün bibliyografyası yirmi yedi cilt halinde basılmıştır. Enstitü bugüne kadar (2014) toplam 1300 cildin üzerinde yayın yapmış olup bu yayınlar halen devam etmektedir.

Enstitünün kütüphanesinde 25.000 cildin üzerinde kitap, 200 kadar Arapça yazma eser ve 7000 kadar el yazmasının mikrofilmli bulunmaktadı. Aynı zamanda burada beşerî ilimler ve fen bilimlerine dair önemli Arapça metinler ve çalışmalar, dünya çapında Arapça yazma eserlere dair katalogların koleksiyonu, şarkiyat, İslâm araştırmaları ve bilim tarihi alanlarında Avrupa dillerinde ve Arapça'da yayımlanmış dergiler yer almaktadır. Kütüphane, bilhassa Arap-İslâm coğrafyasıyla ilgili eserler bakımından seçkin bir başvuru merkezi konumuna gelmiştir. Bu koleksiyon Avrupa tarihiyle ilgili harita ve atlaslarla da zenginleştirilmiştir.

Kurumun açılışından sonra, kaynaklardaki açıklama ve çizimlerden yahut korunmuş örneklerden yola çıkarak İslâm âleminde icat edilen ya da Grek ve diğer geç antik kültürlerden aktarılan teknik ve bilimsel araç gereçleri yeniden oluşturma fikri doğmuştur. Bu çerçevede hiç bilinmeyen veya henüz yayımlanmamış kaynakları neşretme, inceleme ve bunları araştırmacıların hizmetine sunma çalışmalarının yanında, İslâm kültür dünyasının ilk sekiz asırlık döneminde icat edilen veya başka kültürlerden alınıp geliştirilen aletlerin -yazılı kaynaklardan hareketle- bir kısmı kendi atölyesinde, bir kısmı dışarıda yaptırılan 800'den fazla örnek enstitünün müzesinde sergilenmektedir. Astronomi, geometri, fizik, optik, coğrafya, kimya, denizcilik, tıp, mimarlık, maden bilimi ve müzik alanlarında sergilenen bu alet ve objeleri tanıtmak ve İslâm medeniyetindeki bilimsel gelişmeyi göstermek üzere Sezgin, *Wissenschaft und Technik im Islam* adıyla beş ciltlik bir eser hazırlamış (Frankfurt am Main, 2003), bu eser Fransızca (2005), Türkçe (2007) ve İngilizce'ye (2011) tercüme edilmiştir. Bu müzenin bir örneği, 2008'de İstanbul Gülhane Parkı'nda İstanbul İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi ismiyle açılmıştır.

Birleşik Arap Emirlikleri'nin Şârika (Şerçe) şehrinde hükümetin desteğiyle kurulması planlanan benzer bir müze henüz yapım aşamasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften an der Johan Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main, Frankfurt 1989; W. Behn, *Concise Biographical Companion to Index Islamicus: An International Who's Who in Islamic Studies from its Beginnings Down to the Twentieth Century: Bio-Bibliographical Supplement to Index Islamicus, 1665-1980*, Leiden 2004, III, 368; *Publications 1984-1999*, Frankfurt 2009; *Publications 1999-2008*, Frankfurt 2009; İrfan Yılmaz, *Yitik Hazine'nin Kâşifi Fuat Sezgin* (ed. Salih Gülen), İstanbul 2009, s. 23-43; Tayfur Korkmaz, *20. Yüzyıl İslam Bilim Tarihi Çalışmaları George Sarton ve Fuat Sezgin Örneği* (yüksek lisans tezi, 2009), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 81-130, 294-410; Fuat Sezgin, *Bilimler Tarihçisi Fuat Sezgin* (haz. Sefer Turan), İstanbul 2010, s. 20-21, 39; a.mlf., "Zur Entstehung und den Zielen des Instituts", *Jubiläumsband zum dreißigjährigen Bestehen des Institutes für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften. In Europäischen Sprachen Erschienene Vorworte zu Publikationen des Institutes aus den Jahren 1984 bis 2011* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 2011, s. 1-5; "Professor Sezgin Winner of King Faisal International Award", *Journal for the History of Arabic Science*, III/1, Aleppo 1979, s. 92.

MUSTAFA BAŞKAN

INSTITUTE of ISLAMIC CULTURE

1950 yılında Lahor'da kurulan İslâm kültürü enstitüsü.

Haydarâbâd Osmâniye Üniversitesi felsefe hocalarından ve dönemin önde gelen düşünürlerinden Halife Abdülhakîm tarafından kurulan enstitü 4 Şubat 1951'de resmîyet kazanmış, kurucular heyetinde Seyyid Vâcid Ali (başkan), Miyân Muhammed Şerîf (M. M. Sharif), Hoca Beşîr Bahş, Şeyh Abdurrahman ve Muhammed Cihan-gir Han yer almıştır (M. İshak Battî, *Bezm-i Ercümenâdân*, s. 330-331). Enstitüye kuruluşunda İdâre-i Sekâfet-i İslâmiyye adı verilmişse de Pakistan içinde ve dışında genellikle bunun İngilizce'si kullanılmaktadır. 1947'de Pakistan, İslâmî kimliği öne çıkaran bir anlayışla kurulunca İslâm'ın ferdî ve içtimâî hayat, kültürler arası ilişkiler, ulusal ve uluslar arası siyaset gibi temel meselelere dair söylemini günün ihtiyaçlarına uygun bir bakışla dile getirecek, bu konularda neşriyat yapacak kurumlara ihtiyaç hissedildi. Pakistan'ın kurulduğu dönemde akademik çalışma yapan İslâmî teşekküllerin büyük bir kısmı Hindistan tarafında kaldı, hatta bazı müslümanlar

oradaki müesseseleri yaşatmak amacıyla Pakistan'a taşınmadı. Bu sebeple yeni devlet içinde de bu tür kurumları oluşturmak bir zorunluluk haline geldi; zira genç Pakistan Devleti'ni hem geçmişe bağlayacak hem de geleceğe taşıyabilecek üst bakış açısına ve fikrî mesaiye ihtiyaç duyuluyordu. Ayrıca o dönemde İslâm dünyasının içinde bulunduğu durum, büyük bir İslâm geleneğini temsil eden Hint-Pakistan müslümanlarına önemli görevler yükliyordu. 1945'te Indian Philosophical Congress'in genel başkanı olan Miyân Muhammed Şerîf'in 1954'te Halife Abdülhakîm ve diğer felsefecilerle birlikte Lahor'da kurduğu Pakistan Philosophical Congress adlı müessese de böyle bir ihtiyaçtan doğmuştu. Bu kurumun bastırıldığı kitaplar ve 1957'den itibaren çıkarılan *The Pakistan Philosophical Journal* adlı dergi toplumun entelektüel seviyesini yükseltmeye yönelik önemli görev üstlendi (*Philosophy in Pakistan*, editörün önsöz, s. xv-xvi, ilk dönem felsefe çalışmaları için ayrıca bk. M. Shabbir Ahsen, s. 155-183).

Halife Abdülhakîm, İdâre-i Sekâfet-i İslâmiyye'nin kuruluşu sırasında birlikte çalışabileceği kimseleri belirlerken medreseden gelen ulemânın enstitünün kuruluş amacını kavramada zorluk çekeceğini düşünerek çoğunlukla Batı tipi kurumlarda öğrenim gören, ancak müslüman kimliğini de korumuş olan az sayıdaki ilim adamıyla yola çıktı (ilk isimler için bk. Mümtâz Ahter Mirza, s. 31). Bu arada medresede yetişmiş olmakla birlikte yeniliğe açık, kendilerini geliştirmiş, enstitünün kuruluş felsefesini benimsemiş ilim ve fikir adamları da enstitü çalışmalarına destek vermeye başladı. Bunlar arasında 15 Mayıs 1951'de enstitüye katılıp 1986'da vefatına kadar kurumdan ayrılmayan Muhammed Hanif Nedvî'nin adı öne çıkmaktadır. Kendisi burada yüzlerce makale ve on beş eser kaleme aldı (M. İshak Battî, "Armağan-ı Hanîf", s. 24-53). Ayrıca Pakistan Anayasa Mahkemesi Başkanı Seyyid Abdurrahman, M. Ca'fer Şah Pulvârî, Mazharüddin Siddîkî, Reis Ahmed Ca'ferî, Şâhid Hüseyin Rezzâkî, Afzal İkbâl, Beşîr Ahmed Dâr, Tahsin Firâkî, M. İshak Battî de kurum mensupları arasında yer aldı, bunların onlarca eseri kurum yayınları arasında basıldı. Enstitü, Halife Abdülhakîm'in 30 Ocak 1959 tarihinde vefatından sonra da liyakatli ilim ve fikir adamları tarafından yönetildi. Aligarh Üniversitesi mezunu felsefeci Miyân Muhammed Şerîf 1959-1965 arasında kurumun müdürlüğünü yaptı. Muhammed Şerîf'ten sonra

enstitünün başına kültür tarihçisi Şeyh Muhammed İkrâm (1965-1972), Aligarh Üniversitesi mezunu felsefeci M. Saîd Şeyh (1972-1984), şair ve felsefeci Sirâc Münîr (1984-1990), edebiyatçı Muhammed Süheyl Ömer (1990-1992), düşünür ve kültür tarihçisi Reşîd Ahmed Celenderî (1992-2009) ve halen başkan olan Kadî Câvid geçti.

Kuruluşundan itibaren ilmî etkinlikler içerisinde bulunan enstitü siyasetten uzak durdu; özel ve resmî kurumlara iş birliği içinde ilmî toplantılar düzenledi (Reşîd Ahmed Celenderî, [1988], s. 17-18). 1955 yılı Ocak ayında Halîfe Abdülhakîm'in editörlüğünde *Şekâfet* adıyla aylık ilmî bir dergi çıkarılmaya başlandı (M. İshak Battî, *Ķâfile-yi Ķadîs*, s. 301). Derginin adı, Şeyh Muhammed İkrâm'ın müdürlüğü döneminde 1968 yılı Ocak-Şubat sayısı ile birlikte *el-Ma'ârif* olarak değiştirildi ve editörlük görevi M. İshak Battî'ye verildi. *el-Ma'ârif*'in ilk sayısı Pakistan'ın kuruluşunun 20. yılına ithafen özel sayı olarak çıktı. M. Hanîf Nedvî, bu sayıda yer alan "İdâre-i Sekâfet-i İslâmiyye" adlı makalesinde enstitünün 1967 yılına kadarki tarihini anlattı (a.g.e., s. 307). Başlangıçta ayda bir, iki ayda bir, üç ayda bir gibi periyotlarda yayımlanan dergi uzun süreden beri yılda iki sayı halinde çıkmaktadır. Dergide yazılar çoğunlukla Urduca olup zaman zaman İngilizce makalelere de yer verilmektedir. Enstitü tarafından Halîfe Abdülhakîm'in anısına her yıl Khalifa Abdul Hakim Memorial Lectures adıyla ilmî toplantılar düzenlenmektedir. Yayın işine büyük önem veren enstitü kuruluşundan itibaren eser neşrine başladı, değerli araştırmalar yayımladı. Enstitü mensupları ayrıca devlet kurumlarıyla ortaklaşa çalışmalar yaptı. Meselâ Pakistan Eğitim Bakanlığı'nın teşvikiyle 1957'de *The History of Muslim Philosophy* adıyla başlayan kapsamlı kitap projesi önemlidir. Çok sayıda müellifin yazılarını içeren ve 1400 sayfadan oluşan bu projenin yönetiminde Halîfe Abdülhakîm de bulundu. 1959'da enstitünün müdürlüğünü üstlenen M. Muhammed Şerîf 1961'de eseri tamamlayarak iki cilt halinde yayımladı (Wiesbaden 1963-1966); eser *İslam Düşüncesi Tarihi* adıyla Türkçe'ye de çevrildi (I-IV, İstanbul 1990-91).

Institute of Islamic Culture'in neşrettiği 300'den fazla kitaptan bazıları şunlardır: Khalifa Abdul Hakim, *Islamic Ideology: The Fundamental Beliefs and Principles of Islam and Their Application to Practical Life, Islam and Communism,*

Kelâm-ı Hakîm: Mecmû'a-i Ķalîfe 'Abdülhakîm, İslâm ka Nazariyye-i Ķayât; Muhammed Hanîf Nedvî, Ta'limât-ı Gazzâlî, AĶliyyâtü İbn Teymiyye, Mes'e-le-i İctihâd, Esâsiyât-ı İslâm; M. Saeed Sheikh, A Dictionary of Muslim Philosophy; Şeyh Muhammed İkrâm, Âb-ı Kevşer, Rûd-i Kevşer, Mevc-i Kevşer, History of Muslim Civilization in India and Pakistan: A Political and Cultural History; Afzal Iqbal, Diplomacy in Islam: An Essay on the Art of Negotiation as Conceived and Developed by the Prophet of Islam, The Culture of Islam: An Analysis of Its Earliest Pattern, Life and Times of Mohammad Ali: An Analysis of the Hopes, Fears and Aspirations of Muslim India from 1878 to 1931; Mohammad Mazheruddin Siddiqi, İslâm aör Mezâhib-i Âlem, Women in Islam, Development of Islamic State and Society; M. Ca'fer Şah Pulvârvi, İctihâdi Mesâ'il, Komerşil İnterest ka FıĶhî Ķaysiyyet, Mecma'u'l-Bahreyn, İslâm aör Mûsikî; Robert L. Gulick, Muhammad: The Educator; S. A. Rahman, Punishment of Apostasy in Islam; Muhammad Munawwar, Dimensions of Pakistan Movement; Anwar Iqbal Qureshi, Fiscal Systems of Islam; Mehr Afroz Murad, Intellectual modernism of Shibli Numani; Mahmud Brelvi, Islam in Africa; Gazâle Hâmid, ŞürûĶ-i ŞahîĶ-i BuĶârî; Muhammed İshak Battî, FuĶahâ-i Hind (10 cilt), Berr-i ŞaĶîr meyn 'İlm-i FıĶh; Muhammed Ömerüddin, Sör Seyyid AĶmed Ķan ka Neyâ Mezhebi Tarz-ı Fıkr; Rashid Ahmad Julundhri, Islamic Shari'a and Its Application with Special Reference to Pakistan; Burhan Ahmed Faruqi, The Mujaddid's Conception of Tawhid: Study of Shaikh Ahmad Sirhindis Doctrine of Unity; Syed Azhar Ali Rizvi, Muslim Tradition in Psychotherapy and Modern Trends; Syed Zafarul Hasan, Philosophy: A Critique; Bashir Ahmad Dar, Religious Thought of Sayyid AĶmad Khan, Ķukemâ-i Ķadîm ka Felsefe-i AĶlâĶ; Mushirul Haq, Shah Abdul Aziz: His Life and Time; Shaikh Mahmud Ahmad, Towards Interest-Free Banking; Muhammad Iqbal, The Reconstruction of Religious Thought in Islam; N. D. Ahmad, The Survival of Afghanistan 1747-1979: A Diplomatic History with an Analytic and Reflective Approach. Pakistan'da dinî düşüncenin ve felsefî bilginin güçlenmesine büyük katkısı olan

İdâre-i Sekâfet-i İslâmiyye zaman zaman yenilikçi yayınları ve faaliyetleri sebebiyle eleştirilmiş, ülkede modernizmin ve hadîs inkârcılığının merkezi olarak gösterilmiştir. Bunda, Pakistan halkının dinî taassubunun yanında bu taassubu besleyen medrese hocalarının İslâmî konulardaki aşırı muhafazakâr görüşlerinin ve tutumlarının da etkisi olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Saleem Akhtar – Agha Hussain Hamadani, *A Handbook on Research Activities of Learned Bodies*, Islamabad 1984, s. 24; M. İshak Battî, "Mevlânâ Muhammed Hanîf Nedvî ki Ķidemat İdâre-i Şekâfet-i İslâmiyye ke Liye", *ArmaĶan-ı Ķhanif* (haz. M. İshak Battî), Lahor 1989, s. 24-53; a.mlf., *Ķâfile-yi Ķadîs*, Lahor 2003, s. 301, 307; a.mlf., *Bezmi-Ercümenân*, Lahor 2006, s. 330-331; Âftâb Ahmed, "Daktir Ķalîfe 'Abdülhakîm", *Beyâd-ı ŞoĶbet-i Nâzûk Ķayâlân: Şahşî Ķâkôn ka Mecmû'a*, Karaçi 1997, s. 49; *Philosophy in Pakistan* (ed. Naem Ahmad), Washington 1999, editörün önsözü, s. xv-xvi; Richard V. De Smet, "Appendix: Philosophical Activity in Pakistan: 1947-1961", a.e., s. 379; M. Shabbir Ahsen, "Professional Associations of Philosophers in Pakistan", *Associations of Social Scientists: An Analytical Studies* (ed. Inayatullah), Islamabad 2006, s. 155-183; Mümtâz Ahter Mirza, *Daktir Ķalîfe 'Abdülhakîm: SevâniĶ aör Edebî Ķidmât*, Lahor 2010, s. 31; M. Hanîf Nedvî, "İdâre-i Şekâfet-i İslâmiyye", *el-Ma'ârif*, I/1, Lahor 1968, s. 108-112; "Institute of Islamic Culture", *Publications of Learned Bodies and Research Organizations in Pakistan I*, Karachi 1973, s. 1-40; Abdul Malik Irfani, "Memorandum of Association of the Institute of Islamic Culture, Lahore", *AĶbâr-ı Urdu*, III/7, İslâmâbâd 1986, s. 13; III/9 (1986), s. 17; Reşîd Ahmed Celenderî, "İdâre-i Şekâfet-i İslâmiyye: Ek Te'ârûf", a.e., September 1998, s. 17-18; Karamat Bhatti, "Institute of Islamic Culture Desperate for Funding", *The Express Tribune*, Karachi 25 October 2011; <http://khalifaabdulhakim.com> (15.03.2015).

KHALID RAHMAN – MARIA KHAWER

INSTITUTE of POLICY STUDIES

1979 yılında
İslâmâbâd'da kurulan
sivil siyasal araştırmalar enstitüsü.

Pakistan'ın tanınmış siyasetçilerinden, İslâm iktisatçısı Hurşîd Ahmed ile (Khurshid Ahmad) bir grup ilim ve fikir adamı tarafından 5 Mayıs 1979'da İslâmâbâd'da kuruldu. Kuruluş amacı Pakistan, komşu ülkeler ve bütün dünyada siyaset, dinî hayat ve insanlar arası ilişkilerle ilgili alan araştırmaları yapmak, ilim ve fikir adamlarını bir araya getirerek diyalog ortamı oluşturmak, ilgili alanlarda yayın yapmak şeklinde ortaya konmuştur. Mevdûdî'nin çalışma arkadaşlarından olan ve onun fikirlerini Batı dünyasına duyuran kişilerin